

Incidentele doelgroepopleerlingen in Zoetermeer

Analyse en advies voor VVE-beleid

*G. Ledoux
I. van der Veen
A. Veen*

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Ledoux, G., Veen, I. van der, Veen, A.

Incidentele doelgroepbeleerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut van de Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam (SCO-rapport 685, projectnummer 44373).

ISBN 90-6813-731-X

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd en of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Uitgave en verspreiding:

SCO-Kohnstamm Instituut

Wibautstraat 4, Postbus 94208, 1090 GE Amsterdam

Tel.: 020-525 1201

<http://www.sco-kohnstamminstituut.uva.nl>

© Copyright SCO-Kohnstamm Instituut, 2003

Inhoudsopgave

1	Het onderzoek naar incidentele doelgroep leerlingen binnen VVE.....	1
1.1	Aanleiding tot het onderzoek	1
1.2	De vraag nader bekeken	2
1.3	Onderzoeksvragen.....	4
1.4	Onderzoeksopzet.....	4
2	De resultaten.....	7
2.1	Vraag 1: vergelijking op achtergrondkenmerken.....	7
2.2	Vraag 2: vergelijking op ontwikkelingsmaten	16
2.3	Vraag 3: vergelijking op verloop van de schoolloopbanen.....	19
2.4	Vraag 4 en 4: ontwikkelen van aanvullend VVE-beleid.....	22

1 Het onderzoek naar incidentele doelgroep- leringen binnen VVE

De gemeente Zoetermeer behoort tot de 172 gemeenten die met de inwerkingtreding van de Regeling Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) middelen hebben ontvangen voor de implementatie van voor- en vroegschoolse educatie. De VVE-Regeling is ontwikkeld door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en medio 2000 in werking getreden. De bedoeling van de VVE-Regeling is het stimuleren van voor- en vroegschoolse educatie, in samenwerkingsverbanden van peuterspeelzalen (voorschoolse deel) en basisscholen (vroegschoolse deel). Hiervoor verschaft de Regeling de financiële basis.

Het belang van voor- en vroegschoolse educatie wordt vooral benadrukt vanuit het perspectief van het voorkomen en bestrijden van onderwijsachterstanden. Daarbij wordt in de Regeling expliciet de nadruk gelegd op het bestrijden van taalachterstanden bij allochtone peuters en kleuters, die hun schoolloopbaan op de basisschool beginnen met een achterstand op de gemiddelde Nederlandse leerling. De Regeling is niet alleen bedoeld voor de allochtone kinderen met een taalachterstand, maar heeft tevens betrekking op kinderen van Nederlandse herkomst die doelgroep vormen van het achterstandenbeleid. Het VVE-beleid is onderdeel van het Gemeentelijk Onderwijsachterstandenbeleid (GOA).

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

De Gemeente Zoetermeer telt 46 basisscholen. De doelgroep-leringen van het GOA zijn geconcentreerd aanwezig op 7 basisscholen. Daarnaast zijn er scholen die minder, maar toch een substantieel aantal doelgroep-leringen hebben in de onderbouw van het basisonderwijs. Tot nu toe is het VVE-beleid in Zoetermeer geconcentreerd op scholen en voorschoolse voorzieningen die in ieder geval een substantieel aandeel doelgroep-leringen hebben (scholen en instellingen in achterstandswijken). Dit gebeurt uit efficiency overwegingen. Er is echter ook een (kleine) groep scholen met slechts enkele doelgroep-leringen. De Gemeente Zoetermeer vraagt zich ten aanzien van deze laatste groep basisscholen af, of de

doelgroepkinderen op deze scholen met dezelfde taal- en ontwikkelingsachterstanden kampen als de kinderen op de scholen in achterstandswijken en of voor hen eveneens specifiek VVE-beleid zou moeten worden ingezet. Als dat zo is, dan is verdere gedachtevorming nodig over de consequenties daarvan voor de verdeling van middelen, en over de vorm die dat beleid voor die groep scholen zou kunnen krijgen.

Voor een antwoord op deze vragen heeft de gemeente het SCO-Kohnstamm Instituut verzocht onderzoek te doen naar de vergelijkbaarheid van de doelgroep leerlingen op verschillende typen scholen, en daarop beleidsaanbevelingen te baseren. Het voorliggende rapport bevat de resultaten van dat onderzoek en de gevraagde aanbevelingen.

1.2 De vraag nader bekeken

Wat de gemeente wil weten is welke positie kinderen uit de doelgroepen van het achterstandenbeleid hebben op basisscholen waar vrijwel geen andere doelgroep leerlingen aanwezig zijn. Vormen deze leerlingen in dezelfde mate een risicogroep als de doelgroep leerlingen die op scholen zitten met een hoog aandeel kinderen uit achterstandsgroepen?

We hebben aan deze vraag twee aspecten onderscheiden.

Ten eerste is het denkbaar dat de doelgroepkinderen die naar scholen gaan met een hoge concentratie doelgroep leerlingen andere *achtergrondkenmerken* hebben dan leerlingen uit de doelgroepen die naar basisscholen gaan met een lage concentratie doelgroep leerlingen (we noemen dit hier verder ‘hoge concentratie scholen’ en ‘lage concentratie scholen’). Het gaat weliswaar in beide gevallen om kinderen aan wie in termen van de gewichtenregeling de wegingsfactor 1.90 of 1.25 is toegekend, want het zijn immers doelgroep leerlingen. Er is dus steeds sprake van het kenmerk ‘laag-opgeleide ouders’ (ten hoogste vbo), al dan niet in combinatie met het kenmerk ‘ouder(s) niet in Nederland geboren’. Maar het is toch mogelijk dat er binnen die algemene kenmerken voor de ontwikkeling van kinderen nog relevante verschillen zijn tussen beide groepen. Te denken valt aan het opleidingsniveau van de ouders. Vooral voor allochtone leerlingen geldt dat zij naar verhouding vaak ouders hebben die zeer laag zijn opgeleid (bijvoorbeeld

Het onderzoek naar incidentele doelgroepkinderen binnen VVE

slechts enkele jaren lager onderwijs in het herkomstland), of zelfs geen enkele scholing hebben gehad. Vergeleken met ouders die het vbo hebben afgerond (de bovengrens voor opleidingsniveau in de gewichtenregeling) is dat nog een behoorlijk verschil. Er is dus binnen het criterium voor 'laag opgeleid' nog de nodige variatie. Verder kan de thuistaal verschillen: wordt er thuis uitsluitend de oorspronkelijke moedertaal gesproken, of bedient men zich thuis (ook) van het Nederlands? Dit kan de mate waarin het kind het Nederlands al beheerst bij intrede in de basisschool beïnvloeden¹.

Het is mogelijk dat ouders van doelgroepkinderen op lage concentratie scholen in dit soort opzichten afwijken van ouders van doelgroepkinderen op hoge concentratie scholen. Het zou bijvoorbeeld zo kunnen zijn dat de kinderen op de lage concentratie scholen, door gunstiger condities in de gezinnen, al met meer relevante 'schoolbagage' binnenkomen: een hoger cognitief niveau of meer kennis van het Nederlands. Dat zou hun aanvangsachterstand kleiner maken, en dat kan van belang zijn voor de beslissing om voor deze leerlingen al dan niet specifiek VVE-beleid op te zetten.

Ten tweede is het denkbaar dat kinderen in lage concentratie scholen profiteren van een leeromgeving die in cognitief en talig opzicht gunstiger en uitdagender is. Ze zitten immers op een school met veel niet-doelgroepkinderen. Zeker voor jonge kinderen geldt dat zij niet alleen leren van de leerkracht, maar ook van hun klasgenoten. Dan kan het een voordeel zijn om in een klas te zitten waar het gemiddeld niveau van de klasgenoten hoger is². Dit zou kunnen betekenen dat zij sneller en meer leren, en dus minder op achterstand staan. Eventuele interventies

¹ Er zijn natuurlijk nog meer verschillen in achtergrondkenmerken denkbaar. Zo is goed voorstelbaar dat ook de woonomgeving nog iets uitmaakt: woont het kind in een gemengde wijk, een 'witte' wijk of een 'zwarte' wijk? Dit kan consequenties hebben voor de mate van interetnische contacten buiten school. Ook zou, vanuit dezelfde gedachte, gekeken kunnen worden naar deelname aan clubs en verenigingen. Omdat wij in het onderzoeksbestand dat in dit onderzoek gebruikt wordt niet beschikken over gegevens hebben over dit type kenmerken, blijven die hier verder buiten beschouwing.

² We hebben dit voordeel onlangs bevestigd gevonden in een onderzoek van het SCO-Kohnstamm Instituut naar de invloed van *schoolcompositie* (samenstelling van het leerlingengroep op een school) op prestaties en welbevinden van leerlingen.

via VVE-beleid zouden dan minder noodzakelijk kunnen zijn³. Bij dit aspect gaat het dus om eventuele verschillen in kenmerken van de *leeromgeving*.

1.3 Onderzoeksvragen

Met deze indeling in twee aspecten als leidraad zijn voor het onderzoek de volgende onderzoeksvragen geformuleerd.

1. Zijn de kinderen op de basisscholen met een lage concentratie doelgroep-leerlingen op achtergrondkenmerken vergelijkbaar met kinderen op scholen met hoge(re) concentraties GOA-leerlingen?
2. Zijn de taal- en ontwikkelingsachterstanden van deze kinderen vergelijkbaar met die van kinderen op scholen met hoge(re) concentraties GOA-leerlingen?
3. Hoe verloopt de verdere schoolloopbaan van de kinderen?
4. Is het nodig om voor deze groep aanvullend VVE-beleid te ontwikkelen?
5. Zo ja, hoe zou dit beleid er uit moeten zien?

1.4 Onderzoeksopzet

Voor de beantwoording van de eerste drie onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van het databestand van het zogenaamde PRIMA-cohortonderzoek, een onderzoek dat wordt uitgevoerd door het SCO-Kohnstamm Instituut en het ITS. Het PRIMA-cohortonderzoek is een landelijk onderzoek, waarbij op een groot aantal Nederlandse basisscholen tweejaarlijks in de groepen 2, 4, 6 en 8 toetsen worden afgenomen en verdere gegevens worden verzameld over leerlingen en scholen. De totale PRIMA-steekproef bevat ongeveer 600 basisscholen.

Het voordeel van een dergelijk groot bestand is dat het geschikt is voor de beantwoording van allerlei soorten onderzoeksvragen, in het bijzonder van beleidsvragen (PRIMA is onder meer opgezet om de landelijke beleidsprogram-

³ Denkbaar is overigens ook een minder gunstig verloop van de schoolloopbaan, bijvoorbeeld omdat het niveau van de groep te hoog is en de kinderen gaandeweg (groter wordende) achterstanden vertonen ten opzichte van de kinderen bij wie zij in de groep zitten.

Het onderzoek naar incidentele doelgroep leerlingen binnen VVE

ma's in het primair onderwijs van evaluatie- en monitorgegevens te voorzien). Ook voor analyses op de vraag die in dit onderzoek centraal konden we van PRIMA gebruik maken. We hebben hierbij de volgende werkwijze gevolgd.

De te onderzoeken groep leerlingen ('incidentele' doelgroep leerlingen op scholen met weinig doelgroep leerlingen) is terug te vinden op een flink aantal scholen. We hebben uit het PRIMA-bestand de basisscholen geselecteerd die vergelijkbaar zijn met de Zoetermeerse scholen die centraal staan in het onderzoek (lage concentratie scholen). Om de situatie optimaal vergelijkbaar te maken met de Zoetermeerse situatie, zijn we eerst nog nagegaan of het mogelijk is om deze scholen te selecteren *in vergelijkbare gemeenten* (Zoetermeer valt volgens de indeling van het CBS in de categorie 'sterk stedelijk'). Dit bleek echter niet goed mogelijk, want daarmee zouden we te kleine aantallen (leerlingen) overhouden om zinvolle analyses te kunnen uitvoeren.

Maar het kiezen voor vergelijkbare gemeenten is ons inziens ook niet echt nodig. Het gaat in dit onderzoek namelijk vooral om de 'school- en klascompositie' (het percentage doelgroep leerlingen op school, in de klas). De plaats waar de school zich bevindt is hierbij van minder belang. We hebben er dan ook voor gekozen om het PRIMA-bestand als geheel te gebruiken en hieruit alle basisscholen te selecteren met maximaal negen doelgroep leerlingen in de kleuterbouw (groep 1 en 2). Omdat het onderzoek geconcentreerd wordt op groep 2 (daarvoor zijn toetsgegevens beschikbaar), selecteren we vervolgens de scholen met een tot vijf doelgroep leerlingen in groep 2. De doelgroep leerlingen op deze scholen duiden we aan als groep A.

Uit het PRIMA-bestand zijn vervolgens twee vergelijkingsgroepen gevormd:

- groep B: doelgroep leerlingen op scholen met 50% of meer doelgroep leerlingen (hoge concentratie scholen);
- groep C: alle leerlingen met gewicht 1.00 (=geen doelgroep leerling). Deze groep zal dienen als 'streefniveau' of extra vergelijking.

Er zijn aldus twee typen vergelijkingen gemaakt: een vergelijking van de resultaten van de kinderen uit groep A met die van doelgroepkinderen op 'concentratiescholen' (groep B) en een vergelijking van resultaten van groep A met 1.00-leerlingen (groep C).

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

Voor deze groepen is nagegaan of ze verschillen in:

- (a) achtergrondkenmerken (onderzoeksvraag 1);
- (b) leerprestaties en andere ontwikkelingsmaten in groep 2 (onderzoeksvraag 2);
- (c) verloop van de schoolloopbaan in de onderbouw (onderzoeksvraag 3).

Voor dit laatste moeten we iets kunnen zeggen over de *ontwikkeling* van leerlingen in de onderbouw van het basisonderwijs. Dat kan, omdat in PRIMA leerlingen worden gevolgd. Leerlingen worden meermalen, in verschillende groepen getoetst en de scores op die toetsen kunnen door omzetting naar vaardigheidsscores onderling worden vergeleken. Dat maakt het mogelijk uitspraken te doen over de *leerwinst* die kinderen maken in de loop van de basisschool. We hebben hiervoor gebruik gemaakt van de bestanden van de 3^e en 4^e PRIMA-meting, respectievelijk uit 1999 en 2001.

Meer gegevens over de analyse-opzet geven we bij de presentatie van de resultaten.

2 De resultaten

2.1 Vraag 1: vergelijking op achtergrondkenmerken

De eerste onderzoeksvraag luidt:

Zijn de kinderen op de basisscholen met een lage concentratie doelgroep leerlingen op achtergrondkenmerken vergelijkbaar met kinderen op scholen met hoge(re) concentraties GOA-leerlingen?

De gegevens over achtergrondkenmerken zijn hoofdzakelijk afkomstig uit de ouder vragenlijst die in PRIMA wordt afgenomen bij ouders van kinderen uit groep 2 en waarin de ouders onder meer wordt gevraagd naar hun opleidingsniveau en thuistaal. Er is gebruik gemaakt van het bestand van PRIMA-3 (=gegevens uit 1999). De ouder vragenlijst is in deze meting door ongeveer 70% van de ouders ingevuld.

We zijn eerst nagegaan hoe de eerder genoemde groepen A, B en C zich qua aantal tot elkaar verhouden.

- A. staat voor: doelgroep leerlingen op scholen met een tot vijf doelgroep leerlingen in groep 2;
- B. staat voor: doelgroep leerlingen op scholen met 50% of meer doelgroep leerlingen (concentratiescholen);
- C. wordt gevormd door scholen zonder doelgroep leerlingen; alle leerlingen met gewicht 1.00-.

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

Tabel 1 Leerlingen in groep 2 PRIMA 3, totale steekproef

	%	Aantal
A Doelgroep leerlingen op scholen met een lage concentratie doelgroep- leerlingen	2	324
B Doelgroep leerlingen op scholen met een hoge concentratie doelgroep- leerlingen	27	4551
C 1.00-leerlingen	50	8447
Overige leerlingen	21	3508
Totaal	100	16830

We zien in deze tabel zien dat het aandeel incidentele doelgroep leerlingen in de PRIMA-steekproef (groep A) eigenlijk heel klein is. Slechts 2% van alle leerlingen valt in deze groep. Het aandeel doelgroep leerlingen op hoge concentratiescholen (groep B) is aanzienlijk groter: 27% van alle leerlingen.

We kunnen hieruit afleiden dat de meeste doelgroep leerlingen te vinden zijn op concentratiescholen

Dat betekent dat een beleid dat zich richt op concentratiescholen in ieder geval het grootste deel van de doelgroep bereikt.

Met het oog op de vraag naar mogelijke verschillen in achtergrondkenmerken zijn vervolgens de drie groepen vergeleken op:

- kindkenmerken: leeftijd aan het begin van groep 2, sekse en etnische herkomst;
- gezinskenmerken: opleiding vader en moeder, thuistaal, beheersing van het Nederlands door de ouders, bezoek van voorschoolse voorzieningen en culturele participatie.

We presenteren de gegevens hierover in drie afzonderlijke tabellen.

In elke tabel vermelden we voor ieder gegeven een gemiddelde schaalscore of een percentage, en geven we aan of de verschillen die we tussen de groepen hebben gevonden al dan niet significant zijn. Significant wil zeggen dat het gevonden verschil niet aan toeval kan worden toegeschreven. Het significantieniveau wordt

aangegeven met het *: hoe hoger het aantal *, hoe zekerder dat het gevonden verschil niet toevallig is. Significantie zegt overigens niets over de *grootte* van het verschil: ook een klein verschil kan significant zijn. Als een verschil niet significant is, staat in de tabel ‘ns’.

Kindkenmerken

In tabel 2 staan de gegevens over leeftijd begin groep 2, sekse en etnische herkomst (de kindkenmerken).

De *etnische herkomst* van de leerlingen is ingedeeld in zes categorieën: Nederlands, gemengd Nederlands/allochtoon, Surinaams en Antilliaans, Turks, Marokkaans en overig. Kinderen worden –met uitzondering van de groep ‘gemengd’- alleen tot een herkomstgroep gerekend als beide ouders tot dezelfde etnische achtergrond behoren. Wanneer er één ouder is, geldt de herkomst van die ene ouder.

Tabel 2 *Achtergrondkenmerken van doelgroepleerlingen op scholen met lage (A) en hoge (B) concentratie doelgroepleerlingen en van 1.00-leerlingen (C)*

	Groep A incidentele doelgr.ll	Groep B geconcentr. doelgroep ll	Groep C 1.00- leerlingen	Vershil tussen A en B	Vershil tussen A en C
Leeftijd begin groep 2	5.5	5.5	5.4	ns	***
Sekse					
Jongen	52%	52%	52%		
Meisje	48%	48%	48%	ns	ns
Etnische herkomst					
Nederlands	87%	35%	78%	***	**
Gemengd NL-all.	2%	4%	7%		
Surinaams/Antilliaans	1%	7%	3%		
Turks	3%	21%	3%		
Marokkaans	3%	20%	2%		
Overig	4%	13%	6%		
Totaal aantal	324	4551	8447		

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

Voor onze onderzoeksvraag zijn de verschillen tussen groep A en groep B het meest relevant. We zien in tabel 2 dat de incidentele doelgroep leerlingen relatief vaak Nederlands (autochtoon) zijn. Maar liefst 87% van deze groep kinderen is autochtoon, het aandeel allochtone leerlingen in deze groep is maar klein. Bij de doelgroepkinderen op de concentratiescholen is dat juist niet zo: daar zijn de meeste doelgroep leerlingen allochtoon.

<p><i>We concluderen dat incidentele doelgroep leerlingen overwegend 1.25 leerlingen zijn, en slechts zelden 1.90 leerlingen.</i></p>

We zien ook dat er een klein, maar significant verschil in leeftijd in groep 2 is tussen kinderen in groep A en groep C. Dat betekent dat incidentele doelgroep leerlingen iets meer kans hebben om te blijven zitten in groep 1 dan niet-doelgroep leerlingen.

Gezinskenmerken

In tabel 3 en 4 staan, apart voor allochtone en autochtone kinderen, gegevens over de gezinskenmerken:

Het *opleidingsniveau* van de ouders, vader en moeder apart. In PRIMA onderscheiden we als opleidingsniveaus: maximaal lager onderwijs, maximaal lager beroepsonderwijs, maximaal middelbaar beroepsonderwijs, hbo/universiteit.

De *spreektaal van het kind* met de ouders; vader en moeder apart, zoals gerapporteerd door één van beide ouders in de oudervragenlijst.

Het *bezoek aan voorschoolse voorzieningen*, eveneens door de ouders gerapporteerd. In de vragenlijst wordt gevraagd of het kind voordat het naar school ging naar een crèche/ kinderdagverblijf of peuterspeelzaal is geweest.

De beheersing van het Nederlands. De beheersing van het Nederlands door moeder en vader is vastgesteld op grond van de antwoorden op acht vragen in de oudervragenlijst. Apart voor de moeder en vader is gevraagd in welke mate de Nederlandse taal beheerst wordt wat betreft verstaan/begrijpen, spreken, lezen en schrijven: 1 'niet of zeer slecht', 2 'slecht', 3 'redelijk', 4 'goed' en 5 'zeer goed'.

Apart voor de vader en moeder is de gemiddelde beheersing van de Nederlandse taal berekend.

Cultuurparticipatie.

In de oudervragenlijst zijn vier deelvragen gesteld over cultuur-participatie. Gevraagd wordt: Gaat u wel eens naar een ... De volgende culturele instellingen worden voorgelegd: een concert, een bioscoop/filmhuis, toneel of ballet of een museum. De antwoordcategorieën zijn: 1 'nooit', 2 'minder dan een keer per jaar', 3 'een keer per jaar', 4 'twee tot drie keer per jaar', 5 'vier tot elk keer per jaar' 6 'een keer per maand of vaker'.

In PRIMA wordt 'cultuurparticipatie' gebruikt als een indicator voor het educatieve klimaat in het gezin. Het wordt gezien als een voor onderwijskansen relevant onderdeel van sociaal milieu. We hebben deze indicator opgenomen in de vergelijking, omdat we veronderstelden dat ook hierop mogelijk verschillen gevonden zouden kunnen worden tussen de drie groepen. Als dat het geval is, geeft dat tevens een aanwijzing voor de richting van eventuele beleidsinspanningen.

In tabel 3 zijn de scores op deze achtergrondkenmerken opgenomen voor de allochtone doelgroep leerlingen; in tabel 4 voor de autochtone doelgroep leerlingen. Er zijn twee redenen om voor deze gegevens met twee aparte tabellen te werken:

- niet alles wat van toepassing is voor de allochtone leerlingen geldt ook voor de autochtone leerlingen (bijv. spreektaal thuis);
- we kunnen dan vergelijkingen laten zien *binnen deze twee groepen*; dit stelt ons bijvoorbeeld in staat om apart te kijken naar de groep allochtone 1.00-leerlingen³ (allochtone leerlingen met ouders die niet laag opgeleid zijn).

Tabel 3 bevat aldus gegevens over uitsluitend allochtone leerlingen, tabel 4 over uitsluitend autochtone leerlingen⁴.

³ Een allochtone 1.00-leerling is een leerling met ten minste één ouder die niet in Nederland is geboren en ten minste één ouder die niet laag-opgeleid is, handarbeid verricht of werkloos is. We onderscheiden deze groep omdat we veronderstellen dat een allochtone 1.00- leerling een minder gunstige uitgangspositie heeft dan een autochtone 1.00- leerling.

⁴ Onder allochtone leerlingen verstaan we in dit rapport: leerlingen van wie tenminste 1 ouder niet in Nederland geboren is. Hiertoe kunnen dus ook allochtonen behoren die afkomstig zijn uit westerse landen. In tabel 2 behoren die tot de categorie 'overig'.

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

Tabel 3 Achtergrondkenmerken van allochtone doelgroep leerlingen op scholen met lage (A) en hoge (B) concentratie doelgroep leerlingen en van allochtone 1.00-leerlingen (C)

	Groep A incidentele doel- groep II	Groep B gconcentr doel- groep II	Groep C 1.00- leer- lingen	Vershil tussen A en B	Vershil tussen A en C
Opleiding vader					
Max lager onderwijs	31%	62%	6%	***	I
Max lager beroepsonderwijs	69%	38%	16%		
Max middelbaar beroepsonderwijs	nvt	nvt	47%		
Hbo/universiteit	nvt	nvt	31%		
Opleiding moeder					
Max lager onderwijs	41%	72%	15%	***	I
Max lager beroepsonderwijs	59%	28%	12%		
Max middelbaar beroepsonderwijs	nvt	nvt	51%		
Hbo/universiteit	nvt	nvt	22%		
% spreektaal is Nederlands					
Kind met moeder	86%	43%	66%	***	*
Kind met vader	94%	40%	64%	***	**
Ouders onderling	48%	19%	45%	**	ns
Bezoek voor- en vroegschoolse voorz.					
% bezoek creche/kinderdagverblijf	40%	43%	52%	ns	ns
% bezoek peuterspeelzaal	52%	51%	64%	ns	ns
Beheersing Nederlands (bereik 1-5)					
Moeder	3.7	3.2	4.0	*	ns
Vader	3.7	3.5	4.0	ns	ns
Cultuurparticipatie (bereik 1-6)					
Concertbezoek	1.7	1.4	2.0	ns	ns
Filmbezoek	2.1	2.2	3.0	ns	**
Toneel/balletbezoek	1.2	1.1	1.7	ns	ns
Museumbezoek	1.8	1.5	2.4	ns	ns
Totaal aantal	42	2933	1828		

verschil tussen groepen A en B, A en C: ns = geen significant verschil, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$,

I wel significant, maar dat is te verwachten omdat de groepen A en B alleen leerlingen met laag opgeleide ouders bevatten en groep C juist leerlingen van wie ten minste één van beide ouders tenminste een opleiding heeft op mbo-niveau

Omdat deze tabel alleen betrekking heeft op de allochtone leerlingen, zien we hier opnieuw goed dat er binnen groep A (incidentele doelgroep leerlingen) maar weinig allochtone leerlingen zijn. In totaal omvat deze groep in PRIMA-3 slechts tweeënveertig leerlingen (zie aantallen onderaan).

Uit de tabel blijkt verder dat er verschillen zijn tussen de allochtone doelgroep leerlingen uit groep A (incidentele doelgroep leerlingen) en groep B (doelgroep leerlingen op de concentratiescholen). In de eerste plaats is het opleidingsniveau van de ouders van de incidentele doelgroep leerlingen iets hoger dan dat van de doelgroep leerlingen op concentratiescholen. Het verschil is vooral dat in groep A de ouders vaker ook voortgezet onderwijs hebben gehad, en in groep B het niveau vaker beperkt blijft tot ten hoogste basisonderwijs. Verder spreken de ouders van de incidentele doelgroep leerlingen vaker Nederlands met hun kind dan ouders van doelgroep leerlingen op de concentratiescholen (en ook vaker dan de ouders van allochtone 1.00-leerlingen!). Ook onderling spreken de ouders in groep A vaker Nederlands. Bij de moeders zien we ook een verschil in beheersing van het Nederlands: de moeders van incidentele doelgroep leerlingen scoren hierop hoger dan die van de doelgroep leerlingen op concentratiescholen. Bij cultuurparticipatie zien we weinig verschil tussen de drie groepen.

Verder valt het hoge percentage allochtone doelgroepkinderen op dat een kinderdagverblijf bezoekt, zowel bij de incidentele als bij de doelgroep leerlingen op de concentratiescholen. Er is wat dit betreft geen verschil met de allochtone 1.00-kinderen (groep C).

We concluderen dat allochtone incidentele doelgroep leerlingen (waarvan er maar heel weinig zijn) qua achtergrondkenmerken een gunstiger positie innemen dan allochtone doelgroep leerlingen op concentratiescholen: het opleidingsniveau van hun ouders is iets hoger, er wordt thuis vaker Nederlands gesproken en de ouders beheersen het Nederlands ook beter (vooral moeder).

Tabel 4 bevat de scores op de achtergrondkenmerken voor de autochtone doelgroep leerlingen.

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

Tabel 4 Achtergrondkenmerken van autochtone doelgroep leerlingen op scholen met lage (A) en hoge (B) concentratie doelgroep leerlingen en van autochtone 1.00-leerlingen (C)

	Groep A incidentele doel- groep II	Groep B geconcentr doel- groep II	Groep C 1.00- leer- lingen	Vershil tussen A en B	Vershil tussen A en C
Opleiding vader					
Max lager onderwijs	%	18%	1%	***	I
Max lager beroepsonderwijs	94%	82%	19%		
Max middelbaar beroepsonderwijs	Nvt	nvt	46%		
Hbo/universiteit	Nvt	nvt	34%		
Opleiding moeder					
Max lager onderwijs	3%	19%	1%	***	I
Max lager beroepsonderwijs	97%	81%	15%		
Max middelbaar beroepsonderwijs	nvt	nvt	55%		
Hbo/universiteit	nvt	nvt	29%		
Bezoek voor- en vroegschoolse voorz.					
% bezoek creche/kinderdagverblijf	37%	53%	40%	***	ns
% bezoek peuterspeelzaal	86%	74%	81%	***	*
Cultuurparticipatie (bereik 1-6)					
Concertbezoek	1.8	1.8	2.3	ns	***
Filmbezoek	2.7	2.9	3.1	ns	***
Toneel/balletbezoek	1.5	1.4	2.1	*	***
Museumbezoek	2.0	1.8	2.6	ns	***
Totaal aantal	280	1607	6581		

verschil tussen groepen A en B, A en C: ns = geen significant verschil, * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

I = wel significant, maar dat is te verwachten omdat de groepen A en B alleen leerlingen met laag opgeleide ouders bevatten en groep C juist leerlingen van wie ten minste één van beide ouders tenminste een opleiding heeft op mbo-niveau

Ook in deze tabel zien we verschillen tussen de opleidingsniveaus van de ouders van de incidentele doelgroep leerlingen (A) en die van doelgroep leerlingen op de concentratiescholen (B). In groep B is het percentage echt laag opgeleiden (dat wil zeggen ouders met maximaal lager onderwijs) hoger dan in groep A. Oftewel de ouders van de incidentele doelgroepkinderen zijn iets hoger opgeleid dan de ouders van de doelgroep leerlingen op de concentratiescholen. Dat geldt zowel voor de vaders als voor de moeders.

Verder valt op dat de incidentele doelgroep leerlingen vaker een peuterspeelzaal hebben bezocht dan de doelgroep leerlingen op de concentratiescholen. Maar deze laatste groep heeft weer vaker een kinderdagverblijf bezocht. Overigens moeten de gegevens over deelname aan voorschoolse voorzieningen zoals gerapporteerd door de ouders met de nodige voorzichtigheid worden benaderd. De gegevens zijn zoals gezegd afkomstig uit de ‘oudervragenlijst’ van het PRIMA-cohortonderzoek, voor kinderen uit groep 2. Het gaat om een retrospectieve vraag, waarin ouders wordt gevraagd naar een situatie van twee á drie jaar terug. Ouders moeten bovendien het onderscheid kennen tussen een peuterspeelzaal en een kinderdagverblijf. Dit onderscheid zal zeker niet voor alle ouders altijd duidelijk zijn.

Opvallend bij de autochtone leerlingen zijn verder de verschillen op ‘cultuurparticipatie’. De incidentele autochtone doelgroep leerlingen en hun ouders bezoeken significant minder vaak culturele instellingen en activiteiten zoals concerten, films, toneel/ballet en musea dan de 1.00-leerlingen. Zij gaan daarentegen iets vaker naar de film dan de doelgroep leerlingen op de concentratiescholen.

We concluderen dat autochtone incidentele doelgroep leerlingen (een substantiële groep) eveneens een gunstiger positie innemen dan autochtone doelgroep leerlingen op concentratiescholen: het opleidingsniveau van hun ouders is iets hoger (er zijn minder ouders met weinig of geen scholing) en ze hebben vaker een peuterspeelzaal bezocht. Wel is er vergeleken met de autochtone 1.00-leerlingen sprake van lagere cultuurparticipatie. Dat geldt echter voor alle doelgroep leerlingen.

2.2 Vraag 2: vergelijking op ontwikkelingsmaten

De tweede onderzoeksvraag is:

Zijn de taal- en ontwikkelingsachterstanden van deze kinderen vergelijkbaar met die van kinderen op scholen met hoge(re) concentraties GOA-leerlingen?

Ter beantwoording van de tweede onderzoeksvraag zijn de scores van de drie groepen kinderen vergeleken op twee soorten ontwikkelingsmaten:

- De scores op de toetsen die in PRIMA in groep 2 worden gebruikt, namelijk de toetsen Begrippen en Ordenen uit het CITO Leerlingvolgsysteem. Deze toetsen worden gebruikt als indicatoren voor het taal- en rekenniveau van kleuters.
- Leerkrachtoordelen over de cognitieve capaciteiten, de mate van onderpresteren en de werkhouding van de kinderen in groep 2. Deze gegevens zijn afkomstig uit het zogenaamde ‘leerlingprofiel’, een vragenlijst die de groepsleerkrachten in PRIMA invullen per kind en waarin ze voor alle kinderen een oordeel geven over verschillende aspecten van hun functioneren. Voor dit onderzoek hebben we daarvoor de onderwerpen cognitieve capaciteiten, de mate van onderpresteren en de werkhouding geselecteerd.

We vergelijken voor deze onderzoeksvraag dus de drie groepen kinderen op hun ontwikkelingsniveau in groep 2, met het accent op cognitief functioneren.

In tabel 5 staan de resultaten, voor alle leerlingen gezamenlijk en voor allochtone en autochtone leerlingen apart.

Tabel 5 Scores Begrippen en Ordenen, en leerkrachtoordelen over cognitieve capaciteiten, onderpresteren en werkhouding van doelgroepopleerlingen op scholen met lage (A) en hoge (B) concentratie doelgroepopleerlingen en van 1.00-leerlingen (C)

	A	B	C	Aantal groep A	Aantal groep B	Aantal groep C	Verskil tussen A en B	Verskil tussen A en C
Totaal								
Begrippen	975.3	959.9	985.4	282	3809	7274	***	***
Ordenen	52.7	48.6	57.2	292	3787	7349	***	***
Leerkrachtoordeel werkhouding (1-5)	3.2	3.2	3.4	284	3650	7175	ns	***
Leerkrachtoordeel on-	2.5	2.7	2.5	283	3605	7131	**	ns

De resultaten

Totaal	A	B	C	Aantal groep A	Aantal groep B	Aantal groep C	Vershil tussen A en B	Vershil tussen A en C
<i>derpresteren (1-5)</i>								
<i>Leerkrachtoordeel</i>								
cogn capaciteiten (1-5)	3.2	3.3	3.8	284	3647	7166	ns	***
<i>Allochtone kinderen</i>								
Begrippen	965.9	950.8	966.1	32	2436	1494	**	ns
Ordenen	50.5	46.5	51.5	36	2414	1476	*	ns
<i>Leerkrachtoordeel</i>								
werkhouding (1-5)	3.3	3.2	3.3	36	2297	1456	ns	ns
<i>Leerkrachtoordeel on-</i>								
<i>derpresteren (1-5)</i>	2.5	2.7	2.7	36	2278	1443	ns	ns
<i>Leerkrachtoordeel</i>								
cogn.capaciteiten (1-5)	3.3	3.3	3.6	36	2295	1453	ns	*
<i>Autochtone kinderen</i>								
Begrippen	976.2	976.0	990.3	249	1362	5748	ns	***
Ordenen	52.9	52.2	58.6	254	1363	5841	ns	***
<i>Leerkrachtoordeel</i>								
werkhouding (1-5)	3.1	3.1	3.5	246	1342	5693	ns	***
<i>Leerkrachtoordeel</i>								
onderpresteren (1-5)	2.5	2.6	2.4	245	1316	5662	ns	*
<i>Leerkrachtoordeel</i>								
cogn.capaciteiten (1-5)	3.2	3.4	3.8	246	1341	5687	**	***

Uit tabel 5 blijkt dat over het geheel genomen de doelgroepkinderen op lage concentratie scholen (A) hogere taalscores en hogere scores op Ordenen hebben dan doelgroepkinderen op hoge concentratie scholen (B), en dat ze volgens hun leerkrachten minder vaak horen tot de onderpresteerders. Na uitsplitsing naar etnische herkomst (allochtoon versus autochtoon), is echter te zien dat dit vooral voor de allochtone leerlingen geldt. Is het nu zo dat juist allochtone leerlingen profiteren

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

van een omgeving met relatief weinig doelgroep leerlingen? Of worden deze verschillen verklaard door de verschillen in achtergrondkenmerken, met name het opleidingsniveau van de ouders, die we bij onderzoeksvraag 1 hebben geconstateerd? Om dit te onderzoeken is apart voor de vijf ontwikkelingsmaten een multivariate analyse uitgevoerd (variatieanalyse).

Uit deze analyse blijkt⁴ dat na controle voor de achtergrondkenmerken ‘opleiding ouders’, ‘seks’, ‘etnische herkomst’ (allochtoon dan wel autochtoon) en ‘bezoek peuterspeelzaal en kinderdagverblijf’ er geen significant verschil meer is tussen doelgroep leerlingen op hoge en lage concentratie scholen in taal- en rekenprestaties (scores op Begrippen en Ordenen). Daarnaast is het effect van een hoge dan wel lage concentratie doelgroep leerlingen niet anders voor allochtone dan voor autochtone doelgroepkinderen. Dat betekent dus dat de gevonden verschillen worden verklaard door verschillen in achtergrondkenmerken van de incidentele doelgroep leerlingen en doelgroep leerlingen op de concentratiescholen.

We concluderen dat incidentele doelgroepkinderen in groep 2 hogere prestaties hebben in taal en rekenen dan doelgroepkinderen op hoge concentratiescholen. Dit geldt vooral voor allochtone leerlingen. Het verschil blijkt niet verklaard te worden door het hogere aandeel niet-doelgroep leerlingen in de klas. Het wordt wel verklaard door de gunstiger achtergrondkenmerken van de incidentele doelgroep leerlingen, met name de hogere opleiding van de ouders en de grotere deelname aan peuterspeelzalen.

We kijken nog even terug naar tabel 5. We zien hierin namelijk ook enkele interessante punten in de vergelijking met de 1.00-groep. Het blijkt dat over het geheel genomen groep C op alle aspecten hoger scoort dan A, met uitzondering van het leerkrachtoordeel ‘onderpresteren’. Dat is niet verwonderlijk: groep C scoort ook systematisch hoger dan groep B en dat is wat verwacht mag worden bij een vergelijking tussen doelgroep leerlingen en niet-doelgroep leerlingen. Bij uitsplitsing naar allochtoon/autochtoon blijkt echter dat deze verschillen met de C-groep zich vooral voordoen bij de autochtone kinderen. Binnen de groep allochtone kinderen zijn er geen significante verschillen gevonden tussen de A- en de C-groep. Dat komt door de kleine aantallen in de A-groep: bij kleine aantallen zijn verschillen pas significant als ze zeer groot zijn. Maar als we naar de scores

⁴ De technische gegevens hiervan vermelden we niet in deze rapportage.

kijken, dan zien we wel een verschil: de kinderen in de A-groep scoren niet alleen hoger dan de B-groep, maar ook hoger dan de kinderen in de C-groep! Vanwege de kleine aantallen kan dit toeval zijn. Maar het kan ook een aanwijzing zijn dat allochtone 1.00-leerlingen, die net als de 1.90 leerlingen vaak te vinden zijn op concentratiescholen, daar toch nadeel ondervinden van het feit dat er veel 1.90 leerlingen in de klas zitten. Het kan ook zijn dat ze nadeel ondervinden van het feit dat de thuistaal minder vaak Nederlands is dan in de A-groep (zie tabel 3). Vergelijken we in tabel 5 de scores taal en rekenen van de allochtone 1.00-leerlingen met die van de autochtone 1.00-leerlingen, dan zien we ook een fors verschil: autochtone 1.00-leerlingen scoren aanzienlijk hoger. Ongetwijfeld (dat is in dit onderzoek niet verder nagegaan) spelen opleidingsverschillen van de ouders en de thuistaal daarbij weer een rol. Maar het is wel een belangrijk gegeven, omdat het er op wijst dat de ene 1.00 leerling de andere niet is. We concentreren ons in dit onderzoek weliswaar op verschillen tussen doelgroepkinderen, maar we vinden hier ook verschillen tussen niet-doelgroepkinderen die eveneens voor het beleid van belang kunnen zijn.

Binnen de groep autochtone leerlingen zien we wel alle verwachte verschillen tussen 1.00-leerlingen en de doelgroepleerlingen: op vrijwel alle ontwikkelingsmaten doen de doelgroepleerlingen, zowel in groep A als in groep B, het minder goed dan de kinderen in groep C.

We concluderen dat allochtone 1.00-leerlingen beduidend onder het niveau van autochtone 1.00-leerlingen presteren, en zelfs onder dat van de allochtone incidentele doelgroepleerlingen.

2.3 Vraag 3: vergelijking op verloop van de schoolloopbanen

De derde onderzoeksvraag luidt: *Hoe verloopt de verdere schoolloopbaan van de kinderen?*

Voor de beantwoording van deze onderzoeksvraag zijn met behulp van de PRIMA-gegevens de vorderingen onderzocht tussen groep 2 en groep 4. Hiervoor is gebruik gemaakt van de vaardigheidsscores taal en rekenen, een algemene maat in PRIMA die vergelijking tussen leerjaren toestaat. Om de vorderingen te bepalen kijken we dan naar de groei of *leerwinst* van de leerling tussen twee

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

meetmomenten. Die leerwinst is het verschil in score tussen het eerste en tweede meetmoment: in dit geval de meting in groep 2 en groep 4. We hebben hiervoor dus, zoals eerder vermeld, de gegevens van twee PRIMA-metingen gebruikt (3^e en 4^e meting, 1999 en 2001). Dat betekent wel dat de analyses op kleinere groepen leerlingen betrekking hebben. Bij longitudinale analyses ‘verliezen’ we namelijk alle leerlingen van wie we wel een eerste maar geen tweede meting hebben. Die tweede meting kan ontbreken omdat het kind intussen de school heeft verlaten of is blijven zitten, of doordat de school niet meer meedoet aan PRIMA. Er blijven echter in de PRIMA-bestanden ruim voldoende leerlingen over voor het bepalen van gegevens over leerwinst.

De resultaten staan in tabel 6. De scores in deze tabel geven de gemiddelde *toename* (groei) weer.

Tabel 6 Gemiddelde toename in taal- en rekenprestaties en verandering in leerkrachtoordelen over werkhouding, onderpresteren en cognitieve capaciteiten van groep 2 naar 4 voor doelgroep leerlingen op scholen met lage (A) en hoge (B) concentratie doelgroep leerlingen en van 1.00-leerlingen (C)

	A	B	C	Aantal groep A	Aantal groep B	Aantal groep C	Vershil tussen A en B	Vershil tussen A en C
Totaal								
Taal	64.2	55.3	61.6	131	1667	3906	**	ns
Rekenen	8.8	10.3	10.6	132	1675	4018	ns	ns
Leerkrachtoordeel werkhouding	0.2	-0.1	0.1	76	881	1993	*	ns
Leerkrachtoordeel onderpresteren	-0.1	0.0	0.0	76	871	1979	ns	ns
Leerkrachtoordeel cognitieve capaciteiten	-0.3	-0.2	-0.2	76	879	2009	ns	ns
Allochtoon								
Taal	67.8	55.9	56.9	15	1048	658	ns	ns
Rekenen	13.5	11.4	10.8	15	1055	660	ns	ns

De resultaten

	A	B	C	Aantal groep A	Aantal groep B	Aantal groep C	Vershil tussen A en B	Vershil tussen A en C
Leerkrachtoordeel werkhouding	0.4	-0.1	0.0	9	520	330	ns	ns
Leerkrachtoordeel onderpresteren	0.0	0.0	0.0	9	517	321	ns	ns
Leerkrachtoordeel cogn. capaciteiten	-0.6	-0.2	-0.2	9	520	328	ns	ns
Autochtoon								
Taal	63.8	54.6	62.6	116	612	3230	*	ns
Rekenen	8.2	8.3	10.6	116	616	3339	ns	ns
Leerkrachtoordeel werkhouding	0.2	-0.1	0.1	66	355	1652	*	ns
Leerkrachtoordeel onderpresteren	-0.1	0.1	0.0	66	348	1647	ns	ns
Leerkrachtoordeel cogn. capaciteiten	-0.3	-0.3	-0.2	66	353	1670	ns	ns

Uit de tabel blijkt dat, wanneer we de groep als totaal bekijken, de gemiddelde vooruitgang op taal bij de incidentele doelgroepkinderen (A) groter is dan die van de doelgroepkinderen op de concentratiescholen (B). Verder is er een grotere toename op het leerkrachtoordeel over de werkhouding. Bij uitsplitsing blijkt dat deze verschillen zich alleen voordoen binnen de autochtone groep. In de tabel is te zien dat de B-groep (doelgroepkinderen op concentratiescholen) iets negatiever scoort op werkhouding in groep 4 dan in groep 2. Hun score op ‘werkhouding’ gaat dus iets omlaag terwijl die van de incidentele doelgroepkinderen gelijk blijft.

Wanneer we de ontwikkeling van de drie groepen kinderen analyseren in een model waarin gecontroleerd wordt voor achtergrondkenmerken (multivariate analyses) blijkt dat er nog een klein, maar significant verschil overblijft in de vooruitgang op ‘taal’: de doelgroepkinderen uit de lage concentratiescholen (A)

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

gaan iets meer vooruit op taal dan de doelgroepkinderen op de scholen met de hoge concentratie doelgroep leerlingen (B).

Dit is een kleine aanwijzing dat de omgeving waarin de kinderen onderwijs volgen er iets toe zou kunnen doen. We mogen immers aannemen dat de talige omgeving van deze kinderen iets gunstiger is dan die in schoolklassen met hoge concentraties doelgroep leerlingen. We zien het verschil niet terug bij rekenen.

We wijzen ook in deze tabel nog eens op de allochtone 1.00-leerlingen (C-groep). Hun leerwinst op taal blijft achter bij die van alle andere groepen, en bij rekenen boeken ze ook minder voortgang dan de andere allochtone leerlingen.

We concluderen dat de incidentele doelgroep leerlingen tussen groep 2 en groep 4 bij taal meer voortgang boeken dan de leerlingen op de concentratiescholen. Dit verschil zien we niet bij rekenen. Ook op het aspect 'werkhouding' scoren de incidentele doelgroep leerlingen iets hoger. De genoemde verschillen blijken zich na uitsplitsing alleen voor te doen bij de autochtone groep; niet bij de allochtone leerlingen. De verschillen worden niet volledig verklaard door de achtergrondkenmerken. Ook na controle hiervoor blijven incidentele doelgroep leerlingen meer vorderingen maken bij taal. Dit zou kunnen wijzen op een positief effect van de leeromgeving (nl. scholen met weinig doelgroep leerlingen). Allochtone 1.00-leerlingen boeken naar verhouding weinig leerwinst op taal. Ook dit zou te maken kunnen hebben met de leeromgeving (ze zitten vaak op concentratiescholen).

2.4 Vraag 4 en 5: ontwikkelen van aanvullend VVE-beleid

De onderzoeksvragen 4 en 5 luiden:

Is het nodig om voor de incidentele doelgroep leerlingen aanvullend VVE-beleid te ontwikkelen? Zo ja, hoe zou dit beleid er uit moeten zien?

Voor de beantwoording van deze vragen kunnen we ons baseren op de uitkomsten uit de in de voorgaande paragrafen besproken analyses.

Het VVE-beleid is erop gericht om kinderen met een dreigende ontwikkelingsachterstand in het basisonderwijs extra stimulering te bieden in de voor- en vroegschoolse periode. Onderdeel van dit beleid is dat kinderen met bepaalde achtergrondkenmerken (primair: behorend tot de GOA-doelgroep) gestimuleerd

worden om deel te nemen aan een voor- en vroegschoolse programma. De vraag van de gemeente Zoetermeer is of het nodig is om het beleid ook te richten op incidentele doelgroep leerlingen, dat wil zeggen leerlingen die wel tot de doelgroep van het beleid behoren maar die scholen bezoeken waar maar weinig doelgroep leerlingen te vinden zijn. 'Weinig' is in dit onderzoek opgevat als tien of minder in groep 1 en 2 gezamenlijk.

Het blijkt dat de groep incidentele doelgroep leerlingen klein van omvang is. Verreweg de meeste doelgroep leerlingen zitten op scholen met matige of hoge concentraties doelgroep leerlingen. Wanneer die scholen bereikt worden met het beleid, wordt dus ook het grootste deel van de doelgroep bereikt.

De incidentele doelgroep leerlingen zijn verder, zo blijkt uit de analyses, hoofdzakelijk autochtone leerlingen; slechts een klein deel van deze leerlingen is van allochtone herkomst. Het opleidingsniveau van hun ouders is gemiddeld iets hoger dan dat van de ouders van doelgroep leerlingen op de concentratiescholen. Zeer lage opleidingsniveaus komen bij deze groep, in tegenstelling tot de leerlingen uit de concentratiescholen, nauwelijks voor (dat wil zeggen: veel minder ouders hebben heel weinig of geen scholing gevolgd). Voor de allochtone kinderen uit de groep incidentele doelgroep leerlingen geldt bovendien dat hun thuistaal vaker Nederlands is, waardoor deze kinderen minder vaak onaanspreekbaar de basisschool binnenkomen. Het blijkt bij de incidentele doelgroep leerlingen vooral te gaan om, uitgedrukt in termen van de gewichtenregeling, 1.25 kinderen. De kenmerken die een indicatie vormen voor het ouderlijk milieu wijzen erop dat het niet gaat om de zwakste groep, maar om de iets beter gesitueerde gezinnen. Kenmerkend is verder het hoge percentage kinderen binnen deze groep dat een peuterspeelzaal heeft bezocht, in vergelijking met de overige doelgroep leerlingen. Waarschijnlijk is dit in de meeste gevallen geen peuterspeelzaal met een VVE-programma, maar stimulering tot deelname aan een voorschoolse voorziening is bij deze groep in elk geval minder nodig. Bovendien kunnen we deelname aan een peuterspeelzaal ook zien als aanwijzing voor het feit dat het in elk geval niet gaat om de meest risicovolle groep.

De incidentele doelgroep leerlingen beschikken niet alleen over gunstiger achtergrondkenmerken, ook de scores op de ontwikkelingsmaten vertonen een gunstiger beeld dat die van de doelgroep leerlingen op de concentratiescholen. De incidentele

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

le doelgroep leerlingen scoren in groep 2 hoger op de (kleuter)toetsen voor taal en rekenen. Die verschillen met de doelgroep leerlingen op de concentratiescholen blijken we vooral te kunnen toeschrijven aan de allochtone leerlingen: het zijn met name de allochtone leerlingen binnen de groep ‘incidentele doelgroep leerlingen’ die het in groep 2 beter doen op taal en rekenen.

Uit verdere analyses blijkt dat deze verschillen vooral zijn terug te voeren zijn op de (in vergelijking met de doelgroep leerlingen op concentratiescholen) gunstiger achtergrondkenmerken van de incidentele doelgroep leerlingen, en niet zozeer op de ‘omgeving’, althans niet op het kenmerk ‘al of niet bezoeken van een concentratieschool’.

Kijken we naar het verdere verloop van de schoolloopbaan (dat wil zeggen: de gemiddelde toename in scores op de toetsen en de leerkrachtbeoordelingen tussen groep 2 en groep 4), dan blijken incidentele doelgroep leerlingen er opnieuw gunstig uit te komen: ze gaan bij taal meer vooruit dan de doelgroep leerlingen op de concentratiescholen. Ook op het leerkrachtoordeel ‘werkhouding’ gaan ze gemiddeld meer vooruit. Bij uitsplitsing blijkt deze leerwinst op ‘taal’ zich vooral voor te doen bij de autochtone groep. Bij de allochtone groep zien we dit verschijnsel -door de kleine aantallen- niet significant terug, maar de tendens is het wel hetzelfde. De verschillen in leerwinst worden niet volledig verklaard door de achtergrondkenmerken. Het is mogelijk dat de leeromgeving, i.c. het kenmerk ‘al of niet bezoeken van een concentratieschool’, hier wel een invloed heeft.

Bezien we de bovenstaande samenvatting van de uitkomsten van het onderzoek, dan komen we tot de volgende conclusie en beleidsaanbeveling voor wat betreft de incidentele doelgroep leerlingen.

‘Incidentele doelgroep leerlingen’ blijken zich gunstiger te ontwikkelen in de onderbouw van de basisschool dan doelgroep leerlingen op concentratiescholen. Dat komt doordat ze gunstiger achtergrondkenmerken hebben, en mogelijk ook doordat ze op een school zitten met relatief kansrijk leerlingenpubliek (veel 1.00-leerlingen). Ze hebben ook al vaker een peuterspeelzaal bezocht. Vergeleken met doelgroep leerlingen op concentratiescholen verkeren ze dus minder in een achterstandspositie. Dat maakt het gerechtvaardigd om het VVE-beleid te concentreren op scholen die een hoge concentratie doelgroep leerlingen in huis

hebben: daar zitten de kinderen die extra stimulans het hardst nodig hebben. Voor de incidentele doelgroep leerlingen is specifiek VVE-beleid minder nodig.

Wel zou het overweging verdienen om op lage concentratiescholen activiteiten te stimuleren op het culturele vlak. De doelgroep leerlingen op deze scholen (en dat zijn vooral 1.25 leerlingen) komen uit gezinnen waar aanmerkelijk minder aan cultuurparticipatie wordt gedaan dan in de gezinnen van de niet-doelgroep leerlingen. Eerder dan VVE-inspanningen ligt daarom op deze scholen stimulans van Verlengde Schooldag activiteiten voor de hand, dan wel stimulans om binnen het curriculum een zo rijk mogelijk cultureel aanbod te doen. Te denken valt ook aan buurtprojecten, waarbij de school wordt opengesteld voor activiteiten buiten de schooltijden in samenwerking met andere buurtinstellingen op het terrein van culturele activiteiten en welzijn.

Hierboven hebben we de eindconclusie van het onderzoek gegeven voor wat betreft de incidentele doelgroep leerlingen. We hebben echter in dit onderzoek nog een paar dingen geconstateerd, die uit een oogpunt van GOA- en VVE-beleid ook van belang zijn.

We doelen op de relatief zwakke positie die we hebben gevonden voor de allochtone 1.00-leerlingen. Dit zijn leerlingen die wel allochtoon zijn, maar niet uit gezinnen komen met laag-opgeleide ouders en die daarom niet tot de GOA-doelgroep worden gerekend. Ze blijken zich echter in de onderbouw van het basisonderwijs slechter te ontwikkelen dan de autochtone 1.00-leerlingen, vooral wat betreft taalprestaties. Het feit dat deze leerlingen vaak thuis geen Nederlands spreken met hun ouders speelt daar ongetwijfeld een rol bij. Dat zou ook kunnen verklaren waarom ze het zelfs slechter doen dan de allochtone incidentele doelgroep leerlingen. In deze laatste groep zitten weliswaar de kinderen uit gezinnen met lagere opleidingsniveaus, maar hun thuistaal is vaker Nederlands. Ook is het denkbaar dat de allochtone 1.00-leerlingen nadeel ondervinden van het feit dat ze relatief vaak op concentratiescholen zitten⁵. Het hoge aandeel kansarme leerlin-

⁵ We hebben dat in dit onderzoek niet nader onderzocht. Er zijn echter uitgebreide analyses gedaan op PRIMA-gegevens rond dit type vragen. Zie voor een samenvatting hiervan: G. Ledoux e.a., *Sociale integratie in het primair onderwijs*. Resultaten van een onderzoek naar de invloed van het leerlingenpubliek van scholen op prestaties en welbevinden van leerlingen. Nijmegen/Amsterdam: ITS/SCO-Kohnstamm Instituut.

Incidentele doelgroep leerlingen in Zoetermeer. Analyse en advies voor VVE-beleid

gen op deze scholen kan er toe leiden dat de 1.00-leerlingen op deze scholen onvoldoende stimulans krijgen.

Deze gegevens pleiten er voor om de allochtone 1.00-leerlingen in ieder geval niet te vergeten als het gaat om *taalbeleid en taalstimulering*. Ook zij hebben op dit gebied nog extra aandacht en ondersteuning nodig. Dat geldt voor de VVE-leeftijd, maar uiteraard ook nog daarna. Verder is het goed om alert te zijn op de bewaking van het niveau voor de beter presterende leerlingen op hoge concentratiescholen. Door het grote aantal laagpresteerders op deze scholen is er altijd een risico dat er ongemerkt niveauverlaging plaatsvindt, met gevolgen voor de kinderen ‘aan de bovenkant’. Op hoge concentratiescholen zullen dat naar verhouding vaak allochtone 1.00-leerlingen zijn.

We bevelen aan om ook aan dit onderwerp aandacht te besteden in het VVE- en GOA-beleid in Zoetermeer.